

Marc Colpaert

[EVELYN]

Twee weken geleden spraken we met Hamza Saïdi. Hopelijk vonden jullie het even interessant en verrijkend als wij. Vandaag laten we Marc Colpaert aan het woord.

We zijn vandaag bij Marc Colpaert te gast. Dank je wel, Marc, om ons hier te ontvangen bij jou thuis. Wij interviewen jou vandaag voor onze podcast 'Mag het nog?', waar we het hebben over geloven in alle mogelijke vormen en hoe we dat uit de taboesfeer kunnen halen, vooral door met elkaar in gesprek te gaan. Wij geloven dat jij hier veel zinvols over te zeggen hebt, vertrekkend vanuit jouw persoonlijke verhaal.

Dus als eerste vraag, wil jij jezelf even voorstellen? Wie ben je? Van waar kom je? Waar ben je in jouw leven al mee bezig geweest? En wat doe je nu nog?

[Marc]

Dank je wel. Een kanjer van een vraag, als je 78 bent.

Dat betekent dat ik ben geboren in 1945. En ik heb niks met die oorlog te maken gehad. Dat wil zeggen, ik heb dat niet meegemaakt. Maar die oorlog heeft mij een heel leven getekend. In de zin dat het me nieuwsgierig heeft gemaakt naar wat er is gebeurd in die periode, voor mijn leven begon. En wat draag je dan mee voor de rest van je leven dat niet opgelost is? En wat niet opgelost is, is onder andere dat daarover zelfs vandaag, hoewel het veel beter gaat nu, niet kan over gepraat worden.

Ik heb geen, 'foute ouders' gehad, integendeel. Maar ik heb wel een verleden dat mij in Duitsland heeft gebracht. Waardoor ik in Duitsland ben gaan studeren. En daar heb ik dan eigenlijk het verhaal van de verliezer leren kennen.

En het was vlakbij het IJzeren Gordijn dat ik daar eigenlijk verbleven heb en sociale praktijk heb gedaan, 'Praktikum'. Dat betekende dat ik heel veel vrouwen van... Ik was achttien. En die vrouwen waren volwassen vrouwen met kinderen, tot en met ook oude vrouwen. Want de mannen waren dood, of de mannen waren weg, of de vrouwen waren verkracht. En als jongeman van achttien, is dat een hele dobber. Dan denk je, waar ben ik aangekomen? Wat moet ik hier allemaal horen? Maar dat heeft me wel... niet getekend in de zin van traumatisch, maar wel getekend in de zin van, 'nu weet ik wat me te doen staat en in welke richting ik verder ga leven'.

Namelijk, het is altijd geweest, 'ik ga eens kijken aan de andere kant.' Ik ga eens kijken bij de *downtrodden*, heet dat dan, bij de onderkant, of bij degenen die vergeten zijn, of dus die

affaire van *justice* en van gerechtigheid in de ook religieuze zin, hè. Dus er is geen enkele denominatie die niet over gerechtigheid spreekt, als je in de bronnen gaat.

Wel, daar heb ik mijn eerste stappen gezet. Nu loop ik vooruit, want ik heb hier in Sint-Niklaas gestudeerd, college gedaan, Grieks-Latijnse gedaan. In 1963 afgestudeerd bij Anton van Wilderode, die heeft mij getekend, nog eens, in de goede zin dan. Ik heb daar twee jaar Grieks, Latijn en Nederlands van gehad. Vandaar ook straks mijn keuze voor de liederen.

Ik kom daaruit, uit die humaniora, en... Ik weet nog niks van wat ik net verteld heb, maar ik weet wel dat 'die Lorelei' een lied was dat me geweldig trof. Maar ik kreeg een half uur per week Duits. Dat wil zeggen één uur om de veertien dagen en één uur Engels.

En God mag weten waarom, maar dat Duits, dat paste bij mij. Ik kon dat ook goed. Ik was er nieuwsgierig naar hoe die grammatica in elkaar strak, enzoverder.

Goed. Dat maakte dat ik ja zei tegen een leraar die in Sint-Niklaas heel bekend is geworden bij, in elk geval, mijn generatie. Dat was Daniël Evrard.

Daniël Evrard was een priester, priester-arbeider, die heel goed Frans sprak en die ons Frans leerde, enzovoort. Maar die ook een tactiek had om te zien... welke jongetjes lopen hier rond die kunnen gestrikt worden, om eventueel een roeping te creëren. Tachtig procent van mijn leraren waren priesters. Ik kom uit die tijd. Dus doordrenkt van katholicisme. En Vlaams, vanuit de situatie toen, de ontvoogdingsstrijd. En ten derde, kansen geven aan jonge mensen zoals ik toen, dat die ook universiteit zouden mogen doen, wat *not done* was. Goed.

Hij vertelt eigenlijk over een Europa, Daniel. Een Europa eigenlijk, wat er nu nog altijd niet is. Sociaal Europa, oecumenisch Europa... Economisch Europa, dat kennen we. Kolen en staal en zo, zo is het begonnen. Maar ik dacht, die oecumene in Europa, dat zegt me wat. En we beginnen, zei Daniël, in Maastricht een opleiding die heet Europa Seminarie. Niet Europa College van Brugge, maar Europa Seminarie. Daar zaten alleen oudere mensen, late roepingen en ik.

Wat was de bedoeling? De bedoeling was eigenlijk als dominante religie te gaan leven in een gebied waar je een minderheid bent. En dus je mocht dan kiezen, ook vrijzinnigheid. Je mocht dan kiezen tussen Finland, Zweden, al de moeilijke landen, Frankrijk, de goddelozen. En in mijn geval, ik koos Noord-Duitsland. En dat betekende dat ik in een 'evangelisches Gebiet' zou leven. Maar daarop moest je je dan voorbereiden want Duitsland en theologie is universiteit.

Dus we kregen een zeer goede opleiding in de jaren '63, daar in Maastricht. Het bestaat niet meer, het is heel snel opgedoekt. Want men wilde voor dat progressisme niet betalen. De kardinalen van heel Europa hebben gezegd, we gaan er niet meer... na zes jaar, we gaan dat stopzetten. Maar ik heb het meegemaakt. Ik ben daar opengebloeid. En dat was, als jullie een beetje kennis hebben van de traditie, Vaticanum II.

Dus het Tweede Vaticaanse Concilie begint. Ik had de paus, die enkele weken later was gestorven, gezien. Want ik ging met de klas op schoolreis naar Rome en daar ging hij dan, Johannes XXIII. En we zagen al die tribunes van die kardinalen die daar over de toekomst moesten nadenken. En dat was één en al vrijheid, blijheid, in ons gemoed. Dat werd ook gepromoot in Maastricht. We kregen proffen van Leiden Universiteit die onze Duitse cultuur kwamen uitleggen, het Duits zelf aanleerden.

Dus ik was gereed, na anderhalf jaar. En dan was het dat we Praktikum moesten doen en dat ik boven Braunschweig in Helmstedt, vlak aan de grens, Ijzeren Gordijn, de andere kant, waar de broers en de zussen woonden van diegenen die aan deze kant woonden, de totale *Verstummering* of fragmentering, de breuk in dat land zelf, die nu ophoest, oprispt, de AfD. Dus die Alternative für Deutschland vandaag, wat nu bezig is - en ik volg het op de voet - heeft alles te maken met die breuk. Goed, daar heb ik dat verhaal van de vrouwen gehoord en daar is voor mij de oorlog op een andere manier opengestaan en begonnen.

Omdat het gebied is waar geen katholieken wonen, word ik verzocht theologie te studeren in het zuiden, Fulda.

En dat Fulda Seminarie en dat Maastricht Seminarie is gewoon een compleet, compleet verschil. En ik ben 18, 19 en ik denk, de wereld gaat voor mij open en in Fulda gaat de wereld dicht. En ik dacht, dat ligt aan mij... Ik spreek nu voor gelovigen. Het ligt aan mij, ik doe dat niet goed. Misschien heb ik geen roeping, misschien ben ik niet gelovig. En ik word knetterziek. Niet gek, maar ziek. En de begeleider van Maastricht komt langs en zegt, je moet terug naar huis, we gaan dat niet doen. Die had dat door.

Die zei, ik heb iets voor jou, ik heb een gastgezin in Zwitserland op een boerderij en je mag daar komen. Ik weet niet wat mijn ouders bezielde heeft, maar die hebben dat toegelaten.

Arme mensen, pachters, prachtig gelegen, veertig hectare. Ik werd gewoon ongemoeid gelaten. Ik sliep op een zolderkamer en alles was goed. Ging ik mee op het veld, ging ik aardappelen rooien, dat was goed. Ging met paard en kar naar de melkerij, dat was goed. Ze zeiden nooit, 'je moet dat doen'. Wil je dat doen? Nee, je mag dat doen. Ze vroegen ook nooit, voel je je al beter? Mankeert je iets? Wat is er gebeurd? Niks. Nul, nul, nul.

En daar ben ik heel snel hersteld. En dan kon ik dus heel goed Duits. Ik heb bij de koeien die ik moest hoeden de Duitse literatuur gelezen, die ik graag las. Onder andere Grotesk Theater, Bertolt Brecht, Peter Weiss, al die moderne theaters. Ik heb me goed gehad.

En dan kwam ik terug en kon ik Leuven Germaanse doen. Dat was voor mij niet, ik moet gaan blokken... Dat was gewoon opnieuw royale vrijheid. En genieten van die literatuur. Of ze nu stichtend was of niet stichtend, dat is niet ter zake. Dus eigenlijk wakker worden en in het leven... je weg vinden.

Eens dat gedaan was, heb ik nooit dat spirituele spoor losgelaten. Tot vandaag is dat dezelfde. Dat heeft totaal andere vormen gekregen, is breder geworden, ruimer geworden. Minder beangstigend.

Je weet dat ik chemotherapie volg en dat dat mijn lot is, mijn bestemming is. Thich Nhat Hanh, die Vietnamese monnik die zegt, geen dood, geen vrees, geen komen, geen gaan, geen geboorte, geen sterven. 'ZIJN'. Punto. En dat zal ook zo... Ik probeer dat niet alleen te doen, ik denk dat ik het doe.

Nu, op die weg, aan de universiteit kom ik in aanraking met protestantse theologen die mij mee gevormd hebben. Dietrich Bonhoeffer, die midden in de *shit* die Bekennende Kirche sticht. En die dan omgebracht wordt. Vijf voor twaalf met tijde van de oorlog. Moest zo nodig dood.

Dorothee Sölle, die ik zelf heb ontmoet. Ik ben bij haar thuis geweest en haar geïnterviewd. En ik heb er mooie dingen gehoord en gelezen en ook geschreven. Hoe kom ik daarbij dat ik die kon ontmoeten? Al heel snel is die drang om te schrijven.

Ik ben eerst leraar geweest in de humaniora hier in Sint-Niklaas. En dan vlug naar een hogeschool in Antwerpen en daar wat lesgegeven. Bijna om te kunnen, neven bij... me bezig te houden met die weg van spiritualiteit.

In dat geval was dat bisdom Antwerpen. Dat niet in elkaar stuikte, maar dat net openbloeide. Ik spreek nu van de jaren zeventig.

Waar al die mensen zeiden, we gaan het zelf doen. Parochieteams, priesters, veel minder dan nu, gaan weg. Maar wij gaan gereed zijn om dat over te nemen. Vandaag, niets van dat is waargebleken omdat het niet mocht. Dus dat blijft een heikel punt. Wat heeft het instituut gedaan dat het zo suïcide heeft gepleegd?

En nog. Maar dat is mijn ding niet, want dan word ik terug ziek. Dus ik blijf op mijn spoor en ik denk, dit is niet ziekmakend. De bronnen zijn niet ziekmakend, helemaal niet.

En dan: ik wil de wereld zien. Dat kan toch niet dat het katholicisme, het protestantisme, het enige is?

En ik ben dan journalist geworden in 1981. En vanaf dan is het rechte lijn, met meanderen natuurlijk, maar toch au fond, rechte lijn...

Eerst werd ik naar Pakistan gestuurd. Dat was de eerste reis in 1983. En India. Pakistan is islam. India is waar islam nu niet thuis mag zijn. En waar iedereen te vertellen had wat er gebeurd was in de splitsing. 1948. Afbrokkeling van kolonialiteit. Dat is de geschiedenis van ons, kolonisator, in dit geval Groot-Brittannië. Afghanistan. Dan naar Myanmar. Dan naar Thailand, grens Cambodja, waar ik eigenlijk geconfronteerd ben geworden met oorlog. En met de rode Khmer die opgesloten zaten.

Of gevangen zaten, maar dan kinderen en vrouwen. Die geïnterviewd, maar met een tolk natuurlijk, want ik ken geen Khmer. En verbijsterd geweest en verwonderd geweest en ook de schoonheid gezien.

Dus het is een verhaal van shit. En in de shit de schoonheid zien. En niet romantiseren en niet zeggen 'die mensen zijn arm, maar ze zijn gelukkig', dat weet ik niet. Ik denk dat ze niet gelukkig zijn dat ze arm zijn. Maar er straalt iets van af dat ik niet heb. En dat neem ik mee. En zo in een twaalfstal landen.

En ook hier de polarisatie. Ik kon niks kwijt. Het blad waarvoor ik schreef, dat heette Wereldwijd en dat heet nu MO*. Dat tijdschrift, dat was steengoed. En MO* is ook steengoed gebleven. En wij werden niet aanvaard door de mensen hier. Omdat men zei... Je vervuilt het

nest. Je schrijft niet de dingen die wij willen lezen. En je gaat niet genoeg bij nonkel pater en tante non kijken hoe het is, terwijl we dat wel deden. Maar die missionarissen en nonnen die ik heb ontmoet, dat waren heel fijne mensen. Die mij als journalist enorm geholpen hebben, want die konden de taal. En die vonden ons maar niks hier. Die zeiden niet, ik kom graag naar huis, integendeel.

Enfin, tussen die twee werelden ging het dan weer in en weer.

En dan ben ik in 1991 begonnen in de hogeschool Mechelen, Thomas More vandaag. Omdat ik Duits als tweede taal had en een Duits diploma had, mocht ik meteen Duits onderrichten. Maar ik dacht, ik doe het nog één jaar en dan stopt dat. Want daar ben ik niet voor gemaakt, om grammatica te geven.

En dan vroeg ik aan de hogeschool of ik antropologie mocht geven. Dan mocht ik een opleiding oprichten. En die heet CIMIC. Die heeft 27 jaar bestaan. En daar kom je dicht bij jullie verlangen. Hoe gaan we nu met die dialoog beginnen? Hoe gaan we dat doen? In zo'n nest waarin we hier leven, van monoculturaliteit. Hoe breng je hier eigenlijk aan de man of aan de vrouw of aan een student bij: het gaat over interculturaliteit.

En ik zeg altijd, mijn de tuin stond vol boompjes en bomen. De vraag is niet, heb ik een multiculturele tuin? Of heb ik een multiarboretum? De vraag is, hoe verhouden die planten zich zodanig dat ik een mooie tuin heb? En dat geldt voor de mens evenzeer, die ook boom is of plant is of dier is, deels.

Dus hoe gaan we dat nu doen? En ja, er zijn nieuwe culturen binnengekomen. Als je beseft dat ik ouders had die het woord islam nooit hebben uitgesproken. De eerste Turkse mens is gekomen, een Marokkaanse mens in de jaren '60, begin '60. En mijn vader zei, de buurman komt van Turkije, maar die komt hier om te werken. Je moet er vriendelijk en beleefd tegen zijn.

Dat was het. En we hebben dat gedaan. Vandaar dat die eerste generatie een goed gevoel heeft gehad. Maar dan natuurlijk begint dat hier te popelen en te borrelen. En dit land zegt dat het dat niet aankan. Maar eigenlijk gaat het daar niet over. Het gaat over de spiritualiteit van een land en de cultuur van een land. Of die in staat is om met vreemdheid om te gaan. En zonder dat ze zouden binnengekomen zijn, de vreemdelingen, kon men het nog niet met de eigen vreemdheid.

Dus eigenlijk moet spiritualiteit je op het spoor zetten van je eigen vreemdheid. En dan een toon lager zingen en dan proberen een beetje wijsheid op te doen en een beetje slagen te krijgen door het leven. Een beetje een rioolervaring krijgen en dan terug recht kruipen en dan zeggen welkom, welkom.

Het Jodendom fascineert me ook heel sterk. Het huidige Israël is anti-Joods, je moet dat goed weten. Da's totaal in tegenspraak met zijn eigen bronnen.

Er is een uitdrukking in het Jodendom die zegt, de vreemdeling, daar hebben ze vier woorden voor, ik ken ze niet uit het hoofd in het Hebreeuws. Eén is zodanig een vreemdeling die zich

goed gedraagt, waarvan ik blij ben dat die er is en aan wie ik vraag als autochtoon, oud woord, wil je zo lang mogelijk vreemd blijven, waardoor ik nog veel kan leren?

Dus ik heb die opleiding mogen oprichten met heel veel vrienden. We hadden 200 docenten die kwamen en die allemaal vanuit andere hoeken hetzelfde zegden. En de studenten zeiden, als die allemaal zo spreken, vanuit verschillende disciplines, dan moet dat toch wel een deel waarheid zijn. En dat ging effectief over de verwerking van het koloniale verleden, over wat mensen daar zeggen dat wij zouden zijn, en de kritiek die ze op ons hebben, die vandaag nog geëxplodeerd is, onbetrouwbaar tot en met, als cultuur, nu. Maar ik heb vrienden gemaakt daar - en gebleven. En die zijn dan hier komen lesgeven. Kom het zelf vertellen. Ik ga niet zeggen opnieuw, 'zij zeggen dat'. Nee, kom jij dat zeggen. En dat heeft opgehouden te bestaan zes jaar geleden.

Vandaar dat ik die nieuwsbrief maak met vrienden terug, omdat ik gesteld heb: schrijven kun je altijd. Stencelen, dat deden we vroeger. Als je dat woord nog kent. We kunnen ook huis aan huis nog iets in de bus steken. Dus ik ga niet wachten op grote successen van uitgevers die zeggen, we missen jou of we missen jullie. We gaan niet wachten. En dus we komen dingen te weten die... waarvan men achteraf zegt, waar heb je dat nu gehaald? Ja, omdat we die connecties hebben.

Maar dat gaat allemaal over spiritualiteit, die je nodig hebt om in die shit overeind te blijven. En het antwoord is nu al, je weet het dan, liefde. En als je dat vergeten bent, hoe dat werkt, dan moet je een beetje afzien. Je moet een beetje in de riool gaan liggen. Of tegenslag leren kennen.

Je gewondheid, het feit dat je een wonde hebt, van bij de geboorte. Dat zegt zij, zij is een antroposofe, Christine Gruwez. Iedereen heeft dat. Iedereen heeft zijn wonde. Die is voor iedereen dezelfde wonde, een primordiale wonde. In het christendom zou je kunnen zeggen, erfzonde, zondeval. Maar je hoeft dat niet te doen. De wonde is 'gealieneerdheid'. Dus eigenlijk word je afgesneden geboren.

En de hele drang bij alle literatuur die ik jullie kan aanbevelen, Rumi inbegrepen, vanuit de moslims, Buddha inbegrepen, noem ze maar allemaal, je gaat terug naar je oorsprong. Het was maar een golf, jouw aanwezigheid. Maar eigenlijk ben je oceaan.

[Ben]

Een heel verhaal. Wat mij nu direct opvalt is, wat jij zegt, waar ik mee eindig, is liefde. In ons vorige gesprek was het einde: heb elkaar lief. Dus ik denk dat we vanuit een heel andere hoek nu al op hetzelfde punt uitkomen.

[Marc]

Maar het is vreemd dat we dat nu moeten herhalen, maar dat dat 2600 jaar al is. De eerste axiale periode met Plato, Aristoteles en al de groten. Zaratustra, Zoroaster, Boeddha. Waarover ging dat dan toen? En dat is niet gestopt. Er was Platonisme, oké, geef het een naam. En toen was het Soefisme, oké, geef het een naam. En dan is het Christus, oké, goed. Maar dit is een boodschap die nog niet anders is geweest. Als je erbij komt, hè.

[Ben]

We gaan een bijkomende stap zetten. We hebben je gevraagd, omdat wij ook nogal met muziek bezig zijn, wat is muziek die jou heel specifiek aanspreekt, heeft aangesproken? En wat heeft dat uiteindelijk, niet alleen op dat moment, gedaan, maar wat betekent dat nu nog altijd?

[Marc]

Dan moet je een interview doen met het Flanders Boys Choir. Ik ben daarin geweest als kind, als jongetje van het college. Vanaf mijn twaalfde. Ik heb elke dag gezongen en elke dag gerepeteerd. Oké, Gregoriaans, voor een mis, voor een optreden, maar als kind zing je. En natuurlijk, dat was de muziek van toen, die ik nog altijd liefheb. Ik had ook Gregoriaans kunnen kiezen, maar daar is het begonnen. En dan in koren gegaan. Met die jonge knapen op reis gegaan, mogen gaan optreden. Klassieke muziek ontdekt.

Dat wil niet zeggen dat ik Bart Peeters niet goed vind, of dat ik Herman Van Veen niet fantastisch vind. Dat is ook allemaal mijn muziek, zagezegd. Maar als het erop aankomt, dan ben ik geschoold in klassieke muziek. En dat betekent dat ik als germanist, toen in Leuven, het bijvak muziekgeschiedenis heb gevolgd. Omdat ik dat evident vind en belangrijk vind. Van religieuze muziek, heel sterk, tot culturele klassieke muziek. Een topper voor mij is Bach.

En Bach zou Bach niet zijn zonder Luther. Dat is evident. Toen heb ik Luther gelezen. Niet allemaal zo fraai, wat hij schrijft. Het antisemitisme, dat kan ik moeilijk een plek geven. Maar in zijn tijd, weet je wel... Ik ben niet tekeergegaan, maar ik heb toch gezegd... Kerk, wat ben je aan het doen? Dat kan toch niet langer? En toen tegen de aflaten en al die corruptie die er bestond. Enfin, er zijn heel veel mensen, Lutheranen, dan vooral die ik ken... waarvoor ik dank u wel moet zeggen. Ook in de muziek, hè.

En dus de keuze die ik nu voorstel bijvoorbeeld, is: twee dingen. Die uitbundigheid, die vrolijke noot ook, maar die gepassioneerde muziek van Joseph Haydn, als hij die *Schöpfung* neemt. En ik vind vandaag de dag... Ik ben grootouder van het klimaat, op dit moment. Ik sta voor, ik pleit voor een grote inzet om dit klimaat, waar ik deel van ben, om dat nog een kans te geven voor de kleinkinderen.

En kijk, als we naar die muziek luisteren, van Haydn, die *Schöpfung*, en het duet dat ik voorgesteld heb, dat is ons lijflied van Mieke en mij, dat stroomt over van liefde en van schoonheid. En alles wordt benoemd. De dieren, de planten, de elementen, de lucht, het water, alles wordt benoemd. En danken met onze adem, danken wij Gods adem. Dat is het. Daarom heb ik dat gekozen. Bij ons rollen de tranen, als we dat horen. Dat is zo'n soort vonk.

Dat is nog zoiets dat terugkomt. Vanuit welke vonk leef je? Het is Eckhart die dat zegt. De vonk is eigenlijk het diepste, diepste, diepste van de ziel, waar God zelfs niet kan wonen. Hij kan daar niet in met zijn Triniteit. Dat is van de Godheid. Dus daar vind je de Godheid. En dus dankzij kunstenaars en zo, ook vandaag nieuwe kunstenaars, tout court, wat kunst wordt genoemd, creativiteit. Ik moet het van de taal hebben. Ik zou willen kunnen klavier spelen of schilderen, maar ik heb het niet. Dat zijn de verwoorders van wat onzegbaar is.

Als ik nu Hadewijch teruglees, want dat is een andere muziek. Omdat dat gezongen wordt. Lied zeven wordt gesproken. Men heeft nu ontdekt dat die liederen gezongen werden. Dus dit zijn echte liederen. Wij kregen die bij Van Wilderode nog als strofische gedichten van

Hadewijch. Nee, dat zijn liederen. En die muziek, je doet je denken aan Hildegard van Bingen, dat is middeleeuwse muziek. En men heeft dat nu ontdekt, gevonden. Van, ik weet niet hoeveel, van al haar liederen.

Dat vind ik bijzonder mooi, omdat minne wordt daar voorgesteld. En de liefde van Haydn, die er spreekt uit zijn muziek, met dat duet van Adam en Eva, of de liefde van Hadewijch voor het leven en voor de godheid, in haar periode, en die zij minne noemt, dat is voor mij hetzelfde. Niet hetzelfde, maar dat is één lijn. Daar mag je niet van zeggen of, of. Dat is en, en.

*Ach, de minne is alle uren nieuw
En alle dagen vernieuwt ze zich.
Ze laat de nieuwe voortdurend herboren worden in nieuwe zegeningen.
O wee! Hoe kan de oude het uithouden
die angst voor de minne voelt!
Hij leeft, erg oud, in bitterheid,
immer zonder heil.
Want hij raakte van de nieuwen verwijderd
en hem is het nieuwe ontzegd,
dat in de nieuwe minne besloten ligt,
in de natuur van nieuwe minne.*

Ze werkt dat uit en ze zegt de oude, wie zijn dat dan en wanneer ben je oud? Maar de oplossing is oud en nieuw samen. Je moet het oude niet weggooien en vanuit het oude ga je het nieuwe kansen geven.

En dan in het achtste lied – Hadewijch begint altijd met een met een natuurfenomeen.

*Altijd kan men van minne zingen,
of het nu herfst, winter, lente of zomer is,
en tegen haar macht in het geding treden,
want wie dapper is, ontwijkt haar niet.
Maar wij, slomen, zeggen vaak bekommerd:
‘Moet ze mij nu zo dwingen?
Ik wil me liever mengen onder hen
die voor het gemak gekozen hebben,
en thuis blijven; waarom zou ik weggaan
om verteerd te worden?’*

Dan zeg je... maar dat is vandaag hè? Waarom het moeilijk maken als het makkelijk ook gaat?

Het oude niet weggooien, het nieuwe komt.

[EVELYN]

Nog een vraag die we jou vooraf hebben gesteld, is welk boek voor jou bepalend is geweest voor jouw levensvisie, levensbeschouwing, godsbeeld, hoe we dat ook willen noemen.

[Marc]

Het zijn veel boeken.

[EVELYN]

Ja, inderdaad. Eén boek kiezen was zeer moeilijk. Wat zou jij graag daarvan willen delen met ons?

[Marc]

We moeten aan de slag met islam. Persoonlijk. Opdat je zou weten dat de mensen die je niet kunt bereiken op dit moment, die toch in een soort segregatie leven – en dat is onze eigen schuld tot daaraan toe, maar dat je weet hebt van de bronnen van waaruit ze leven.

En als zij hun bronnen niet goed gebruiken, dan is dat maar zo. Wij hebben dat ook zo gedaan.

Ze slecht gebruikt. Er valt geen kritiek op te geven, behalve dat we daarin geboren worden en zullen moeten sterven, maar dat neemt niet weg dat ik de bronnen kan kennen en ervan genieten. Hetzelfde geldt voor boeddhisme, waar we zogezegd geen problemen mee hebben.

Waren we maar allemaal boeddhisten die mindfulness deden, en yoga, en zen, en kung-chi, en kung-fu. Dat is aanvaard. Maar islam is niet aanvaard. Terwijl we veel dichterbij islam. Hoewel, het boek dat ik gekozen heb, staat heel dicht bij boeddhisme.

Ik ga dat boek nu kiezen. Meister Eckhart. En een aantal preken die hier opnieuw vertaald zijn geworden door Frans Maas.

Maar ik heb van Eckhart een kast vol. Dus ik heb me er echt in verdiept. Gewoon omdat ik zo curieus ben en tot mijn grote verbazing zit ik bij Rumi en bij Ibn Al'Arabi, Hadewijch. Weet je dat dat allemaal 13e eeuw is?

Je hebt die axiale periode, 500 voor Christus. Dat waren de grootheden die allemaal dan... En ik kom ook terecht in de 13e, 14e eeuw. Waar ook die grootheden voor mij, voor mijn eigen leven, nu heel sterk aanwezig zijn.

En Meister Eckhart. Die is zo iemand. Waar ik mij in terugvind, mij ook in projecteer, denk ik. Dat was in de grote provinciaal van de Dominicanen in Thüringen, Erfurt. Maar die was verantwoordelijk voor Groningen. En die liep tot veertig kilometer te voet per dag. En altijd met een confrater, want ze gingen nooit alleen. Te voet. Door te stappen en door te bewegen en nomadisch te leven, een deel toch, kun je je boeken niet meenemen.

Dus dat moet hier in de geest en in het lichaam eigenlijk verorberd worden. Maar doordat hij zo geniaal was... Eigenlijk was hij een filosoof. Want hij heeft meer in het Latijn dan in het Duits. Maar dat Duits kennen we, omdat hij één van de eersten is geweest die zegt... Mensen verstaan geen Latijn. En we moeten, als het over God gaat, hun taal spreken. En die taal is bijzonder mooi. Bijzonder mooi.

Wat raakte mij daarin bij Meister Eckhart? En men noemt hem ook zo. Er war ein Lebemeister und er war ein Lesemeister. Hij schreef en hij las. Maar hij 'lebte mit dem' (leefde met hen). Dus het leven staat niet los van wat ik probeer te verwerken.

De meesten noemen Eckert een mysticus. Mijn bronnen zeggen hij was... spiritueel zeker geniaal. Maar hij was een filosoof. En die twee moeten ook niet gescheiden worden. We zijn altijd eraan toe om te scheiden. Dat moet je niet doen. En als filosoof, mens met aanleg voor intuïtie en ervaring... want als je alleen te voet gaat door de Turingerwoud, kan je zeggen, je moet dat eens doen dan.

Toen zeker kwamen de rovers van achter de bomen en de beren kwamen. Dus het is niet niks. Dus je ervaart die. Dat zijn we kwijt. Maar de ervaring van de natuur, die deel is van mijn gedachtengoed, dat moeten we terug ontdekken.

Dus, zijn thema... De aarding van de ziel. Afgescheidenheid. Godsgeboorte. Aarding van de ziel. Dat zijn ze. Doorbraak in de godheid – *Durchbruch*.

En Eckhart, meester Eckhart, oefent zich constant in het loslaten. Maar dus zodanig dat je leeg wordt. En als je leeg kunt worden, zegt hij, kan de godheid niet anders dan zich uitstulpen. Dan zich laten baren in jou. Maar als je een volle emmer bent, zal dat niet lukken.

Goed. En dan wordt de vraag gesteld, dikwijls naar het einde. Allemaal mooi in theorie, en wat doe je ermee, en hoe hanteerbaar vandaag, en wat is dan de ethiek ervan? Dat zou ik eens willen lezen.

De afgescheiden mens (Abgeschiedenheit heet dat) is vrij voor de wil van God. En wat is die wil? De wil van God is de concrete situatie en wat daar te doen staat. Dat doet die mens en hij doet het van binnenuit, vanuit zijn eigen grond, die Gods grond is.

Bij Eckhart's werken zonder waarom en werken van binnenuit gaat het om iets grondigers. Van binnenuit betekent bij hem vanuit die grond waar allen en alles één is en waar de werkelijkheid niet meer in tegenstellingen van tijd en ruimte en belangen opgesplitst is. Die grond heeft de herboren mens, of de gerechte, in zichzelf aangetroffen en daaruit ontspringt zijn handel.

Het meest duidelijk wordt dit waar Eckhart spreekt over naastenliefde. Als je jezelf liefhebt, heb je alle mensen lief als jezelf. En zolang je één enkele mens minder liefhebt dan jezelf, heb je jezelf nog niet waarachtig lief.

Als je niet alle mensen even liefhebt als jezelf, in één mens alle mensen. En deze mens is God en mens. God en mens.

Jezelf lief hebben staat niet tegenover naastenliefde of Gods liefde, zoals overigens ook in de gelijkheid van het eerste en het tweede gebod onderstreept wordt, integendeel, als je niet van alle mensen houdt, ongeacht of ze je vriend zijn of onbekend zijn overzee, dan hou je ook nog niet werkelijk van jezelf. De wortel van naastenliefde, Gods liefde en liefde tot jezelf, is de ervaring dat we allen één zijn. En deze ervaring aanboren heet bij Eckhart de menselijke natuur of de mensheid in jezelf vinden.

Met een Eckhart enigszins opgelegde beeldspraak zou men kunnen zeggen: de eenheid van God, alles in allen, is geen visioen van een verre toekomst of van een hoge hemel. Ieder draagt dit visioen als werkelijkheid in zich. En van binnenuit kan deze werkelijkheid daadwerkelijkheid worden.

Eckharts mystiek levert ons geen ethiek in de zin van een programma van wat te doen en te laten is, afgestemd op onze concrete situatie. Hij levert ons echter wel een beeld van wat het is, volwassen godsdienstig te zijn en tot jezelf te komen. Daaruit laat zich opmaken hoe te doen is wat ons te doen staat.

Zover. De dertiende-eeuwse, veertiende-eeuwse Meister Eckhart.

Waar Emanuel Levinas ongeveer hetzelfde zegt. Geloven, als je toch het woord wil hebben, geloven is weten wat u te doen staat. Op de vele ontmoetingen die ik heb mogen hebben in continenten, dat ik altijd vroeg aan mensen in hun lokale taal, wat betekent geloof, het woord. En dat duurde een tijd. Voordat men dan zei, maar ik had een tolk mee, 'niet dit, wat jullie geloof noemen'. Het is een ander woord, en dat wist ik via de vertaling, dat is wat wij vertrouwen noemen.

Dus ik zou bijna zeggen aan alle mensen die daarmee sukkelen, als ik dat mag, dat is misschien arrogant, ik weet het niet.

[Ben]

Nee, voel u vrij.

[Marc]

Laat het woord geloof vallen, voorlopig. Men noemt dat een moratorium. Gebruik het een aantal maanden, jaren, weet ik niet. Want in mijn cultuur, die seculier is, zeggen 'wat geloof je', dan ben ik eigenlijk *contradictio in terminis* aan het doen, dan zeggen 'ik geloof wat ik eigenlijk niet weet'.

Je moet dat niet geloven, hè. Dat is een Sinterklaasgeloof. Iets anders is, waarop vertrouw ik? Wat kan ik vertrouwen? Kan ik jou vertrouwen? Kan ik het leven vertrouwen? Kan ik mezelf vertrouwen? Dan kom je al heel dicht bij religiositeit.

En dat heeft een vorm nodig. Dat is wat zij schrijft, Christine Gruwez, over de wonde. Er schuilt in mij, in ons, een verlangen om van de zoveel potentialiteiten die we in ons hebben, iets waar te maken.

Dat betekent, niet waar, vorm te geven. En je zult zien, als je twintig bent, je denkt, ik kan alles. Dat ligt allemaal open. En als je 78 bent, dan moet je je vragen... Het heeft toch iets... ik heb toch hier en daar een steentje verlegd. Ik heb iets gedaan, maar in de grote kosmos, de kosmische denktrant van Teilhard de Chardin en zoveel anderen... wat dacht ik dat ik was? Of waar ik ben? Maar ik moet er altijd terug naartoe, naar deze boeken. Dat is mijn kosmologie. En daar doe ik het mee, omdat ik niks anders heb.

[Ben]

De titel van een boek van Greta Vosper, dat is een Canadese pastoor in een unitaristische kerk, die een hele zoektocht, een hele beweging heeft doorgemaakt en eigenlijk op bepaald moment, terwijl ze dus als pastor al jaren dienstdeed in die kerk, gewoon moest erkennen: ik ben eigenlijk atheïstisch. Maar, dat hoeft jullie niet af te schrikken. Dat schrikt mij niet af, want we zijn gewoon samen op zoek. En ze omschrijft dat voor een stuk in dat boek met dus

die titel, vertaald dan wel: Met of zonder God. Waarom de manier waarop we leven belangrijker is dan waarin we geloven.

[Marc]

Ik denk dat de manier waarop we leven altijd doordrongen is van een ideologie, een visie, een overtuiging of een geloof. En God is een begrip voor mij en wordt door ons ingevuld.

En dat is goed. Er moet alleen altijd ruimte zijn en tijd om het begrip weer los te laten of te verruimen.

Hoofdzaak is dat het begrip ons vrijmaakt. En we weten dat dat niet zo is. Niet per se.

En ik zeg ons, omdat ons gedrag altijd impact heeft op de mensen rondom ons. Ik kan wel een geloof hebben, maar dat heeft impact op anderen en vice versa.

Ons leven, vind ik, mag geen totalitaire indoctrinatie zijn naar onszelf. En ook niet meer aan anderen toe. Dus het gaat over vrij worden, integraal mens worden. En dat gaat samen met bewustzijnsverruiming.

En het is mijn overtuiging, wetenschappelijk zelfs, dat dat toeneemt. Dus ik denk, als je de wetenschappers volgt en ik denk ook aan Teilhard De Chardin maar zoveel anderen daarna nog, die het nog verfijnd hebben. Ook dat bewustzijn is in een evolutie, dus je moet een hele evolutietheorie vanaf de eerste overgang van de bonobo naar homo sapiens zien als een niet stoppend gegeven.

Ons bewustzijn is daar deel van, en zo ruim wil ik het zien. Als je het mij vraagt, ik volg daarin Ibn al-'Arabi, de grote mysticus. Voor mij is God Wahdat al Wujud, dat betekent eenheid van zijn. Dat is de werkelijkheid. Allah is de 'eenheid van zijn'. Niemand weet wie of wat Allah is. Niemand weet wie of wat God is, maar het staat voor eenheid van zijn. Spinoza, *deus sive natura*, is dat. En tegelijk betekent dat in het Arabisch dat woord wujud ook 'je zult het vinden'. 'Zijn' is gelijk aan 'vinden'.

En ja, zeggen ik geef het op, mijn leven is voltooid. Je moet voorzichtig zijn daarmee, een leven is nooit voltooid. Toch niet als jij het zegt. Maar dat is delicaat, want dat hangt in de lucht nu voor alle bejaarden in Nederland. Die zeggen, mijn leven is voltooid, maar hoe weet je dat nu? Maar wat is er gebeurd dat je dat zegt? Dat is iets anders, hè. En, hoeveel leed moet je dragen en wat overkomt je nu? Maar het is niet de bedoeling. Het leven is een onvoltooide symfonie.

Of voor mij, Thich Nhat Hanh is prima, hè? Voor hem is het 'de mens is oceaan en golf'. En de mens moet weten dat die... niet máár golf is, nee, golf is het water van de oceaan. En je kunt je beklag doen over de golf. Maar dat moet je niet te veel doen.

Hij had alle redenen om zijn beklag te doen over Amerika, de Vietnamoorlog, l'Indochine Fransen die daar gemoord en gedaan hebben, hij heeft het allemaal meegemaakt, 40 jaar ballingschap.

Bij Hadewijch betekent ballingschap ellende. Omgekeerd, als zij het woord ellende gebruikt in het Middelnederlands is dat ballingschap. En als de minne niet functioneert, niet werkt en ik smacht ernaar. Ik wil liefhebben en het lukt mij niet, is dat ballingschap. Dat is mooi, hè? Het is dus niet óf óf, maar én én.

En ja, dat heb ik al gezegd, hè, ik lees hier 'als soort, als mensensoort zijn we op weg met alle wijsheid die voorhanden is, een onvoltooide symfonie, kwetsbaar verwond'.

Maar de aloude leidraad en dat is echt 2500 jaar oud, zegt, 'wees een beetje goed', wees een beetje rechtvaardig. In het Arabisch is dat haq. HAQ. Ibn Al'Arabi, schrijft.

Iedereen zijn haq. Dus eigenlijk heeft iedereen recht op een beetje rechtvaardigheid. Die mag daar ook terugeisen.

En tenslotte dus goedheid, rechtvaardigheid, wat eigenlijk in het Arabische waarheid is. Dus de Plato goedheid, waarheid, schoonheid... waarheid is rechtvaardigheid, of gerechtigheid.

Een schoonheid betekent: stimuleer wat voor jou schoon is en hou schoonheid niet tegen.

We kunnen uit de gegeven werkelijkheid niet uitvallen. Ik kan daar niet uit vallen, moet geen schrik hebben. De werkelijkheid *as such* is al een vangnet. Als mensen zeggen, ik heb geen vangnet. Je moet goed kijken.

En in de evolutie die we vanuit de bonobo verderzetten, zijn wij, ik nu op 78 en jij?

[EVELYN]

36

[Marc]

36 mede-schepper, je scheidt mee. En dat mede-scheppen is toch in elke filosofie of wijsheidstraditie aanwezig.

Want islam zegt: Allah heeft het jou toevertrouwd, heeft het gevraagd aan de bergen en ze zegden nee, en aan de wateren ze zegden nee, de uitspanzels, ze zegden allemaal nee. En de mens in zijn domheid zei, ja, ik zal dat toen. En dus, de mens krijgt véél carte blanche. Want de engelen zeiden: 'Allah wat doe je nu? Je weet hoe dom die is. En je laat hem verantwoordelijkheid dragen voor de planeet.' En Allah zei 'bemoei je met je eigen zaken'

[EVELYN]

Mooi.

[Ben]

Heel goeie, brede reflectie.

[Marc]

Ja, nog dit over geloof. Ibn Al'Arabi heeft hier ook fantastisch over geschreven.

Je moet als menselijk wezen dat deels animalisch is en veeteert... Ik moet iets doen met mijn angst. Ik moet me toch veilig voelen als ik buiten ga? Een demente mens kan het al niet meer. Die moet al begeleid worden, want hij gaat verloren lopen, ik nog niet. Maar dat ik daar iets voor in mijn brein samenstel dat ik dat goed kan. Dat mag toch? Dat noemt hij knoop. En elke mens heeft knopen om zich in die werkelijkheid gerust te voelen. Ga je nu de knopen vergelijken? Aanvaard dat die anderen net een knoop heeft gemaakt om hier te kunnen leven, in die werkelijkheid. En hij zegt dan: Allah zal bij het laatste oordeel in jouw knopentaal spreken. En, je gaat zeker, zie je wel, ik had gelijk. Dat gaat over de eenheid ervaren en de diversiteit een plek geven. Maar niet de diversiteit bevechten in de waarheid. Niemand heeft de waarheid.

Twee hebben dat gezegd. Jezus en Al Hadj, een soort jesusfiguur 12e eeuw. Opgehangen ook, doodgemarteld bij de moslims, omdat hij zei, 'ik ben de werkelijke'. Maar die man zei niet, Ik ben de werkelijke, die zei, Ik ben zo leeg. Ik ben zo niks, dat de werkelijkheid in mij spreekt. En, er was met Jezus hetzelfde. Denk ik. Vergelijkbaar ja. 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven'. Ja, die heeft dat misschien gezegd, maar wat heeft die dan bedoeld? Namelijk, Als je dat pad van mij volgt dat ik probeer te volgen, dan ben ik er niet meer zelfs. Ik, dat ego. En alle wijsheidstradities knokken met dat ego, maar ego is niet hetzelfde als dikke nek. Dat is niet zo, ego is breed. Bezitten, carrière, niet in de spiegel kijken, geen zelfbeeld hebben. En vlucht dus ook zo, hè? Vlucht in de consumptie.

[EVELYN]

Dank u wel Marc, We hebben heel veel wijze woorden gehoord, denk ik, heel veel inspiratie die voor veel mensen misschien nieuw is, maar eigenlijk al eeuwen oud is dus heel erg bedankt daarvoor. We zijn heel benieuwd ook naar reacties van luisteraars. Dankjewel om onze gast te willen zijn.

[Marc]

Graag gedaan.